

Hoge spits op beroemde toren van Zaltbommel?

Een topmonument. Dat is de Sint Maarten in Zaltbommel zeker. Is daarom een plan om bovenop haar stompe toren een slanke spits van meer dan 30 meter te plaatsen bij voorbaat verwerpelijk?

Ik vind van niet. Stijlvolle gotiek, een markante toren, een betrekkelijk 'gaaf' geheel, inderdaad. Maar ik zou heel voorzichtig toch willen stellen dat er iets 'mis' is. Met de 67 meter hoge toren.

Het stoort mij geenszins dat hij stomp is. Er zijn meer stompe torens. Bijna altijd onbedoeld, maar wat geeft het, als het resultaat is zoals in Dordrecht. Wat een prachtig woest onaf monument!

Hetzelfde kan ik niet echt van de toren van Sint Maarten zeggen. Aan de top afgeraffeld, met dat malle dakje erop, veel te gedrongen, echt knoeiwerk. En daardoor waarschijnlijk 'karakteristiek' – ik chargeer een beetje.

'Aan de architectuur en de schoonheid van de Sint Maarten wordt onrecht gedaan wanneer de oorspronkelijke torenspits niet in ere wordt hersteld. Het is hoog tijd dat de Bommelaars daartoe de handen ineen slaan.' Dat schreef initiatiefnemer *R.R. van den Berge* vorig jaar in een plaatselijk blad. Van den Berge liet het niet bij woorden alleen en formeerde een werkgroep van vijf mensen, onder wie een oud-wethouder, een accountant en een bouwkundig ingenieur. Een groep burgers met invloedrijke contacten.

Hun plan is niet zonder precedent. De Munttoren in Amsterdam was oorspronkelijk een niet zo heel opvallend vestingwerk. Hendrick de Keijzer zette er een prachtige torenspits op. En een paar jaar geleden kreeg de Markiezenhof te Bergen op Zoom haar toren terug die er heel lang niet meer geweest was. Blijft de vraag of het voornemen de Sint Maartenstoren een volkomen ander

tegenstand rekenen.

Bijvoorbeeld van apotheker *G.P.M. Beckers* te Rossum, een plaatsje in de buurt van Zaltbommel. Beckers stuurde Heemschut een verontruste brief: 'De toren, zoals deze vanaf de snelweg en vanaf de rivier opdoemt, is bekend en geliefd.' Hij noemt het idee een 'aantasting van het bestaande stadsbeeld' en hoopt dat Heemschut voldoende tegenwicht zal tonen tegen het 'boze plan.'

Toch heeft de Sint Maarten, die rond 1500 gereedkwam, oorspronkelijk een lange, slanke spits gehad. Zij het slechts gedurende 38 jaar, want in 1538 kwam zij door een bliksemingslag naar beneden. Later werd er een nieuwe spits op gezet, in renaissance-stijl uitgevoerd. Ook deze kwam, in 1692, naar beneden. Zodat de toren veruit de langste tijd van zijn bestaan stomp is geweest. Dat zal voor monumentenzorgers een krachtig argument zijn om hem te laten zoals ie is: uit respect voor de *bouwgeschiedenis* van een pand. Als een gebouw door de bliksem wordt vernietigd mag het weer opgebouwd worden. Maar 300 jaar na dato – dat is andere koek.

Van Hoogevest

Niettemin. Zo dwaas vind ik de plannen van Bommelse burgers niet. Zijn het ietwat excentrieke lieden, geschikt als het ware voor een optreden in Koot & Bie? Misschien wel!

(PvdA). En ook vader en zoon *Van Hoogevest*, van het overbekende architectenbureau Ir. T. van Hoogevest, staan er achter. Dat is bepaald niet onbelangrijk. Want de 32 miljoen kostende, in 1985 gereedgekomen grote restauratie van de Sint Maarten, werd door dit architectenbureau geleid. Van Hoogevest heeft nu voor de werkgroep schetsen voor een nieuwe torenspits vervaardigd en adviezen verstrekt.

Torenspits op schilderij

In zijn prachtige huis aan het plein rond de Sint Maarten vertelt Van den Berge hoe zijn initiatief tot stand kwam: 'Ik ben een jaar of negen geleden in Zaltbommel komen wonen. De Sint Maarten staat bij wijze van spreken in mijn tuin. Het is een schitterende kerk, een heel gaaf exemplaar van de Nederrijnse gotiek waarvan ook voorbeelden te zien zijn in Xanten, Wesel, Kraneburg, Doesburg en Nijmegen. Toen we hier nog maar pas woonden, zei ik tegen mijn vrouw: het zou toch ideaal zijn als de kerk weer in zijn oorspronkelijke toestand zou worden hersteld.'

Hij overhandigt mij een Ansichtkaart waarop de Sint Maarten met torenspits is afgebeeld. 'Dit is een schilderij, geschilderd in 1550, het hangt in de kerk. Toen ik dat voor het eerst zag, dacht ik meteen: het zou de moeite waard zijn de spits, zoals die op het schilderij te zien is, er weer op te plaatsen. Dat speelde een jaar of negen geleden, serieuze plannen kwamen daaruit voorlopig niet voort. Een jaar geleden nodigde een plaatselijk blad de lezers uit stukjes te schrijven over wat zij dachten of nastreefden. Toen werd ik als het ware wakker.'

Niet veel later had hij zijn werkgroep van Zaltbommelse burgers gevormd. Deze baseert zijn historisch gelijk uitsluitend op genoemd schilderij, van een onbekende schilder (zie illustratie). Dat lijkt een smalle basis. Apotheker *Van Rossum* in zijn brief aan Heemschut: 'Hoe komt men aan een historisch gedocumenteerd bouwplan? In de kerk hangt een merkwaardig paneel, waarop de toren in zijn 2de helft-16de eeuwse gedaante voorkomt. Dat men met dit gegeven een constructief bouwplan zou kunnen maken is wel zeker van niet.' Van den Berge ziet het anders. 'Vast staat

En temidden van de rommel, rommel drijft de torenspits van Bommel, Bommel En temidden van de rommel, rommel drijft de torenspits van Bommel in het rond

oud liedje

karakter te geven door er een slanke, sobere spits van meer dan 30 meter bovenop te plaatsen, niet al te dwaas is. In haar huidige gedaante maakt de toren al meer dan 300 jaar deel uit van onze cultuurgeschiedenis. Het plan mag dan ook op flinke

Wat hen bezielt? Tja, maar daar gaat het niet om. Ze hebben een probleemstelling ter tafel gebracht die serieuze aandacht verdient. Sterker, ze worden gesteund, en niet door de minsten. Bijvoorbeeld door de Zaltbommelse burgemeester *H.J. Palm*

weliswaar dat het schilderij gemaakt is nadat de spits er afgebliskemd was. Het werd rond 1550 gemaakt, de spits kwam in 1538 naar beneden. De schilder heeft het dus uit zijn herinnering moeten maken. Aan de andere kant heeft hij de kerk zo waarheidsgetrouw geschilderd, zo betrouwbaar, dat je je kunt afvragen waarom de toren uit de lucht gegrepen zou zijn. Van Hoogevest heeft vele spitsen geplaatst en heeft gezegd: 'Dit is typisch een achtkantige, ranke, Nederrijn-gotische naaldspits, die er heel duidelijk op hoort!'

Mevrouw *M. Witteveen-Jansen*, voorzitter van de Zaltbommelse Monumentencommissie, denkt hier anders over. 'Het is een 16de eeuws schilderij en dan weet je dat de maten niet kloppen. Het schip is bijvoorbeeld een beetje te hoog in verhouding tot de lengte.' 'Als zelfs daar vraagtekens bij staan, zal de Rijksdienst voor de Monumentenzorg nooit een positief advies geven,' reageert *J.P.J. van der Haagen*, directeur juridische en technische zaken van Heemschut.

Van den Berge: 'Een volgende vraag was of de toren zo'n spits wel kan hebben. Van Hoogevest onderzocht het en kwam tot de conclusie, dat er technisch geen enkel bezwaar was. Dan was er de vraag of zo'n spits niet erg veel onderhoud zou vergen. De oorspronkelijke houten spits met leibedekking is inderdaad erg onderhoudsgevoelig. Maar als je haar in *metaal* uitvoert heb je er verder geen onderhoud aan.'

Gemeente

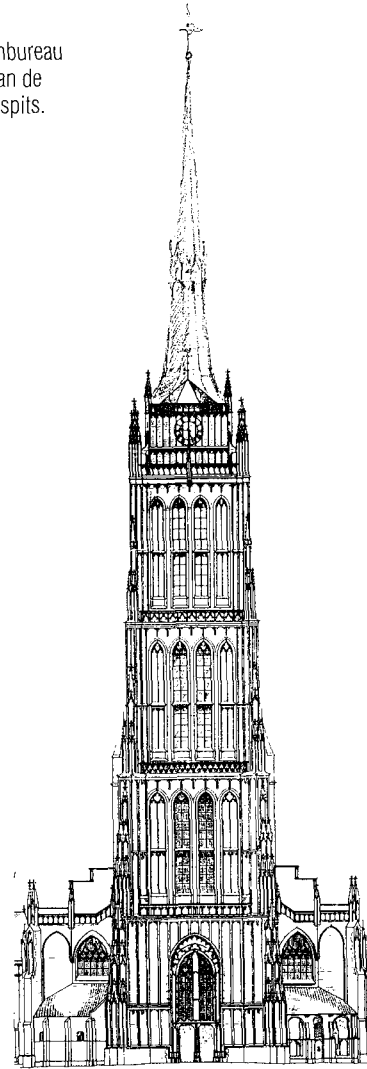
Uiteraard is de medewerking van de gemeente Zaltbommel onontbeerlijk. De gemeente is eigenaar van de toren (de Hervormde Gemeente heeft het schip in eigendom).

De werkgroep van Van den Berge heeft een inleidend gesprek met de fractieleiders van de gemeenteraad en het college van B & W gehad. 'Er is wel wat oppositie,' zegt Van den Berge bij wijze van understatement. Zo heeft de PvdA-fractie (5 van de 12 zetels) het plan ronduit afgewezen, zij het nog niet officieel. 'Iedereen was emotioneel geraakt,' zegt fractievoorzitter *B.P. Roemers*. 'Er was een sterk gevoel om de toren te laten zoals die nu is. Een overweging was ook dat geen levende Bommelaar de toren ooit met spits heeft gezien.'

Ik ben ook bang voor wat ze erop gaan zetten. Het metaal dat ze willen gebruiken, bevat me helemaal niet. Zelf had ik ook iets van: laten we toch met beide benen op de grond blijven staan.'

Burgemeester *H.J. Palm* (PvdA)

Schets van architectenbureau ir. T. van Hoogevest van de terug te bouwen torenspits.



heeft zich informeel wél al positief over het plan uitgelaten. 'Maar die heeft niet zo heel veel te zeggen,' zegt Roemers. 'De gemeenteraad beslist!'

De andere fracties hebben nog geen standpunt ingenomen. Ze hebben het verzoek van de werkgroep gerespecteerd, daarmee te wachten tot de definitieve plannen ontwikkeld zijn. Wel kon wat de gemeente betreft de werkgroep doorgaan met de uitwerking van de plannen, zodat er in het najaar zaken gedaan kunnen worden.

Van werkelijk doorslaggevend belang zou het advies van de Zaltbommelse Monumentencommissie kunnen zijn. Het wordt een globaal advies, omdat het plan ook nog niet uitgewerkt is. Het moet nog aan de gemeente uitgebracht worden. Maar voorzitter mevrouw *M. Witteveen-Jansen* laat weinig ruimte voor twijfel over de richting daarvan. 'Ik zie niet in hoe het plan op een nette manier in een zodanige vorm gegoten kan worden, dat de Monumentencommissie er akkoord mee kan gaan.'

Ze onderstreept het belang van de monumentencommissie. 'Als wij als monumentencommissie geen argumenten aanreiken om te zorgen dat de spits er niet komt, dan is de werkgroep ongetwijfeld mans genoeg om te zorgen dat ie er wél komt.'

Blameren

Heemschut-directeur Van der Haagen tenslotte: 'Theoretisch hoeft je geen bezwaar tegen het plan te hebben, mits het wetenschappelijk en bouwkundig verantwoord is. Maar ik loop niet warm voor het plan. Zie af van de onnodige reconstructie van de Sint Maartenstoren. De monumentenzorg zou zich blameren.'

Misschien mag deze verslaggever nog een eigen mening geven. Een plan voor een torenspits is het overwegen best waard, vind ik. Maar voor mij is er nog een andere vraag. Vind ik de torenspits van het paneel van de onbekende schilder, waarop alles gebaseerd is, vind ik die... mooi...? Daar moet ik nog even over nadenken. □